

Білозерська Г. О., Сізова Н. С., Кравцова Н. Є., Кравченко І. М.

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА НА ЗАНЯТТЯХ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

У статті актуалізується проблема розвитку критичного мислення майбутнього педагога-музиканта на заняттях з хорового диригування у відповідності до вимог сучасної освіти та, зокрема, концепції «Нова українська школа». Проаналізовано проблему у філософських, психолого-педагогічних наукових джерелах. Визначено, що малодослідженим залишається питання використання технологій розвитку критичного мислення на заняттях з хорового диригування у закладах вищої освіти. Обґрунтовано основні аспекти технології розвитку критичного мислення майбутнього педагога-музиканта на заняттях з хорового диригування. Розглянуто сутність понять «критичне мислення», «критичне творче мислення». Досліджено ключові елементи критичного мислення у наукових джерелах. Визначено, що розвиток критичного мислення майбутнього фахівця пов'язаний з розвитком креативності та творчих здібностей особистості. Висвітлено особливості системи підготовки майбутніх педагогів в Україні та зарубіжних закладах освіти з підходами до навчання студентів критично мислити. Визначено, що оптимальна технологія розвитку критичного мислення майбутнього педагога-музиканта на заняттях з хорового диригування залежить від спеціального методичного інструментарію, що передбачає: формування пізнавального інтересу; розвиток творчої активності; самоаналіз власної діяльності майбутніми фахівцями. Обґрунтовано необхідність використання мотиваційних методів, індивідуально-типологічних методів, застосування музичних інформаційних технологій, інформаційно-комунікаційних засобів, активної пізнавальної та творчо-інтерпретаційної діяльності. Визначено, що використання пропонованих методів та прийомів розвитку критичного мислення на заняттях з хорового диригування формує потребу в самоосвіті майбутнього фахівця. Досліджено, що ефективність розвитку критичного мислення майбутніх педагогів-музикантів у класі хорового диригування залежить від поглибленого вивчення психолого-індивідуальних можливостей студента. А тому напрямками майбутніх досліджень може стати пошук нестандартних підходів у вирішенні даної проблеми.

Ключові слова: педагог-музикант, критичне мислення, критичне творче мислення, хорове диригування, технологія, розвиток, методи, активна діяльність, творчість.

Сучасне освітнє середовище актуалізує потребу в творчих фахівцях, здатних до самовдосконалення, спрямованих на розвиток самостійного свідомого мислення, адекватного оцінювання ситуацій, стратегічного вирішення проблем. Метою сучасної освіти та, зокрема, Концепцією «Нова українська школа» вказується про необхідність розвитку критичного способу мислення особистості у відповідності до вимог демократичної держави.

Аналіз літературних джерел українських та зарубіжних вчених свідчить про значну кількість досліджень даного феномену.

Висвітлення проблеми критичного мислення зустрічається у Е. Канта, К. Попера. У працях науковців досліджуються ознаки розуму та особливості відкритості критицизму, що стимулюють самокритику. Вивченням активного процесу мислення та деталізацією сутності критичного мислення займався Д. Дьбюї, критичність як окрему індивідуальну рису особистості вивчав П. Блонський. Про значення використання технологій розвитку критичного мислення зауважували науковці С. Вальтер, Т. Воропай, О. Денисевич, Р. Енніс, Л. Терлецька, А. Кроуфорд, С. Романова, В. Руджієро, Н. Харченко.

Філософський аспект питання простежується у працях К. Зуєва, Т. Костюка, А. Ракитова. У педагогічних науках проблема розвитку критичного мислення висвітлена у працях О. Іванової, Н. Кірпоти, В. Кушніра, О. Неприцького. У психологічних дослідженнях розвитку критичного мислення особистості основна увага звернена до особливостей її темпераменту та стилю діяльності (Г. Габай, Б. Ломов, Н. Садовська). Розробка педагогічних умов, методичних підходів, впровадження технологій розвитку критичного мислення майбутніх вчителів висвітлені у працях Т. Грінченко, К. Краснолуцького, О. Ткаченко.

Проте широке висвітлення проблеми критичного мислення в навчальному процесі у наукових джерелах не повною мірою розкривають питання використання технологій розвитку критичного мислення майбутнього педагога-музиканта на заняттях з хорового диригування.

Мета – обґрунтування основних аспектів технології розвитку критичного мислення майбутнього педагога-музиканта на заняттях з хорового диригування.

У наукових джерелах критичність вивчається як індивідуальна риса мислення особистості (П. Блонський), певна якість пізнавальної діяльності особистості (Б. Теплов), що здатна формуватися протягом життя.

С. Доценко критичне мислення визначає як здатність особистості до самостійного оцінювання дійсності, інформації, знань, думок і тверджень інших людей, уміння знаходити ефективні рішення з урахуванням наявних стереотипів і розроблених критеріїв [4, с. 277–286].

На думку М. Ліпмана, критичне мислення є вмілим відповідальним мисленням, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження. Науковцем виокремлено шість ключових елементів критичного мислення: уміння мислити (оволодіння певними прийомами для ефективного опрацювання інформації);

відповідальність (усвідомлення обов'язку переконливо аргументувати доводи та приклади відповідно до прийнятих стандартів); формулювання самостійних суджень (творча мисленнєва діяльність); критерії, до яких апелює (стандарти, закони, акти тощо); самокорекція (використання критичного мислення як методу, зверненого на її власні судження); увага та чуйність до контексту (обов'язкова перевірка загальних критеріїв на відповідність і на можливість зміни в конкретному випадку) [6, с. 17–23].

У даному аспекті у процесі розвитку критичного мислення враховується і оцінюється саме мисленнєвий процес особистості.

У наукових дослідженнях Т. Грінченко критичне мислення визначається як інтегративна здатність педагога-музиканта, що відіграє ключову роль у пізнанні й здійсненні музично-педагогічної діяльності, пошуку шляхів її вдосконалення [3, с. 223–232].

Розвиток критичного мислення неодмінно пов'язаний із розвитком креативності майбутнього фахівця та характеризується гнучкістю та відкритістю, даючи поштовх до розвитку творчих здібностей особистості.

У даному аспекті увагу звернено на критичне творче мислення, що є «здатністю і прагненням оцінювати різні твердження і висловлювати об'єктивні судження на основі обґрунтованих доказів. Це здатність бачити упущення в аргументах і не піддаватися твердженням, що не мають достатньо підстав. Критичне мислення – це мислення, що приводить до об'єктивної істини» (С. Романова) [7, с. 118].

В університетах Північної Америки в системі підготовки майбутніх педагогів вже тривалий час в навчальних програмах закріплені основні підходи в навчанні критично мислити: введення окремого курсу з даної проблеми або відповідної організації педагогічного процесу будь-якого з навчальних предметів, що дозволило поставити критичне мислення у центр навчального процесу [5].

У закладах вищої освіти України поки що не повною мірою користуються зарубіжним досвідом подібної організації освітнього процесу. Проте сучасні наукові джерела свідчать про активне використання різних технологій розвитку критичного мислення майбутніх фахівців у закладах вищої освіти України, але певних галузей на окремих групових або індивідуальних дисциплінах.

У даному аспекті, нашу увагу звернено на навчальну дисципліну «Хорове диригування», яка має свої специфічні особливості з напрацьованими засобами, методами та формами роботи і в своїй сутності сприяє реалізації освітніх запитів на високому рівні.

Оптимальна технологія розвитку критичного мислення майбутнього педагога-музиканта на заняттях з хорового диригування залежить від необхідності створення спеціального методичного інструментарію, що передбачає:

Пробудження зацікавленості до дисципліни (формування пізнавального інтересу).

Розвиток творчої активності майбутніх фахівців.

Самостійне узагальнення здобутих знань (самоаналіз власної діяльності, самостійний вибір напрямку майбутньої діяльності).

Для створення сприятливих умов розвитку критичного мислення майбутнього педагога-музиканта на заняттях з хорового диригування враховується рівень мотивації студентів до вивчення пропонованої дисципліни.

Завдяки мотиваційним методам навчання пізнавальна діяльність студента стане ефективнішою, що сприятиме розвитку критичного мислення майбутнього педагога-музиканта.

Тому першочергово у вивченні хорового диригування слід провести вступну бесіду та ознайомити студента з особливостями дисципліни (структурою, методикою, формами роботи, організацією занять, загальним об'ємом, вимогами). Усвідомлення майбутніми фахівцями, з урахуванням емоційного контексту, професійної значущості вивчення дисципліни сприятиме легшому засвоєнню пропонованого матеріалу та розвитку особистісного сприйняття себе у майбутній професії. Пізнавальний інтерес набуде індивідуальності, стане продуктивнішим, стимулюватиме активну творчу діяльність та позитивно вплине на її результати.

Для розвитку пізнавального інтересу на заняттях з хорового диригування важливим є застосування музичних інформаційних технологій, оволодіння якими визначає якісний рівень підготовки майбутніх педагогів-музикантів.

Л. Теряєвою в даному аспекті зауважується, що «застосування інноваційних технологій при вивченні навчальної дисципліни «Хорове диригування» активізує навчання; викликає бажання студентів виконувати творчі завдання; аранжувати хорові твори; записувати вокально-хорові твори нотами», сприяє реалізації творчого потенціалу майбутніх фахівців. Науковицею зауважується значення використання електронних музичних інструментів (синтезаторів), за допомогою яких можна аранжувати хорові твори [8, с. 272–285].

Серед найбільш доцільніших інформаційно-комунікаційних засобів та методів навчання в класі хорового диригування є: інтерактивні словники, енциклопедії, електронні бази нотної літератури; комп'ютерні навчальні програми та тренажери (Windows Media player, Sibelius Software, Finale, MuseScore, Note Trainer, Musical Examinator, Theta Music Trainer тощо); використання музичних каналів на платформі You Tube, що сприяють залученню студентів до зразків хорового мистецтва різних жанрів та стилів; створення мистецьких веб-квестів, що сприяє розвитку імпульсу до творчості та є запорукою імпровізаційного музикування майбутніх учителів музичного мистецтва; створення інтелектуальної мапи для активізації пам'яті та мислення [1; 2].

У наукових джерелах обгрунтовано методику розвитку критичного мислення на основі організації активної навчальної діяльності студентів (К. Краснолуцький), що дозволяє: інтенсифікувати та раціоналізувати час, який витрачається при традиційному навчанні на індивідуальний темп роботи; підвищити ефективність процесу навчання за рахунок можливості обробки великого обсягу потрібної навчальної інформації індивідуально для кожного студента; підвищити інтерес та ефективність самостійної роботи; вдосконалювати форми та методи організації індивідуальної роботи студента; індивідуалізувати навчальний процес, використовуючи окрему методику для кожного студента, що дозволяє враховувати індивідуальні можливості студентів, розвивати їхні здібності, підвищити якість засвоєння знань і необхідних умінь; систематично контролювати знання й уміння, отримані у процесі обробки навчального матеріалу.

У розвитку критично-творчого мислення в процесі активної творчої діяльності майбутніх педагогів-музикантів важливо використовувати інноваційні, інтенсивні індивідуально-типологічні методи та прийоми навчання. Важливим у даному процесі є правильне розуміння художнього образу музичного твору, від якого залежить технічна майстерність студента. Так, у роботі над емоційно-образним змістом твору варто використовувати прийом “перекладу” музики в колір (В. Федорченко), що передбачає виконання студентом аналізу ритмічного малюнку твору, пошук методів роботи над ритмічним ансамблем у хорі, порівняння творів різних авторів на той самий поетичний текст, пояснення особливостей і краси кожного з них [9].

Важливим засобом у підвищенні рівня розвитку критичного мислення майбутнього педагога-музиканта на заняттях з хорового диригування є творчо-інтерпретаційна діяльність, оволодіння якою передбачає засвоєння різних способів роботи над музичним твором. На даному етапі варто використовувати проблемні запитання, творчі завдання, слухання записів відомих хорових колективів та їх аналіз, самостійне опрацювання літературного тексту, ритмічних особливостей тощо.

Індивідуальні музичні дисципліни, зокрема хорове диригування, є найбільш ефективними в оволодінні необхідними вміннями та навичками на основі використання методів розвитку критичного мислення, що формує здатність до самоосвіти, самоконтролю, самоорганізації, самосвідомості майбутнього фахівця.

Ефективність розвитку критичного мислення майбутніх педагогів-музикантів в рамках дисципліни здатна значно підвищитися за рахунок поглибленого вивчення психолого-індивідуальних можливостей студента, які виявляються у схильностях, в інтелектуальній, емоційній, вольовій сферах особистості.

Висновки. Здатність до творчої самореалізації, вміння аналізувати та робити правильний вибір є невід’ємною частиною розвинутої особистості та свідчить про сформованість творчого критичного мислення майбутнього фахівця, що визначає рівень його компетентності.

Розвиток критичного мислення майбутнього педагога-музиканта на заняттях із хорового диригування є складним, багатограним процесом, а тому перспективами майбутніх досліджень повинен стати пошук нестандартних підходів у вирішенні даної проблеми.

Використана література:

1. Білозерська Г. О., Белінська Т. В., Кушнір К. В. Використання інноваційних технологій навчання в контексті вивчення диригентсько-хорових дисциплін у вищій школі. *Наукові записки*. Вінниця, 2020. В. 63. С. 123–128. URL: drive.google.com/file/d/1Fjblekk76mJKAQic6YiG9X9hAdFjc-a4/view.
2. Гаврилюк О. Методичні аспекти організації творчої діяльності на заняттях музично-теоретичних дисциплін у педагогічних коледжах. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вінниця, 2016. В. 46. С. 67–71. URL: vspu.net/sit/index.php/sit/issue/view/3.
3. Грінченко Т. Використання технологій розвитку критичного мислення у фаховій підготовці майбутнього вчителя музики. *Наукові записки БДПУ*. Бердичів, 2020. С. 223–232. URL: <https://pedagogy.bdpu.org/wp-content/uploads/2020/05/25.pdf>.
4. Доценко С. О. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування творчих здібностей учнів початкових класів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя : КПУ, 2016. Вип. 48(101). С. 277–286. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/556/1/%D0%94%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>.
5. Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Дж. Технології розвитку критичного мислення учнів: науково-методичний посібник для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : «ПЛІЕЯДИ», 2006. 20 с. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/487/48780/KritichneView.pdf>.
6. Ліпман М. Чим може бути критичне мислення. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2006. № 27. С. 17–23.
7. Романова С. М. Розвиток критичного мислення особистості як проблема сучасної освіти. *Вісник Національного авіаційного університету*. Київ, 2009. № 2. С. 113–118.
8. Теряєва Л. Застосування музичних інформаційних технологій при вивченні навчальної дисципліни «хорове диригування». *Освітологічний дискурс*. Київ, 2019. № 1-2(24-25). С. 272–285.
9. Федорченко В. К. Розвиток творчого мислення студентів на індивідуальних заняттях з хорового диригування. URL: http://studentam.net.ua/content/view/7385/97/2005_p.
10. Bilozerska A., Kushnir K., Belinska T., Rastruba T., Sizova N. Formation of a Developmental Environment of Professional Training of Future Music Teachers in the Ukrainian Educational Space. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. 13(2). P. 90–109. URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/412>.
11. Muzyka O., Lopatiuk Y., Belinska T., Belozerskaya A., Shvets I. Modern aesthetic education and its further directions. *Linguistics and Culture Review*. 2021. 5(S4). P. 12–21. URL: <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1537>.

References:

1. Belozerska G. O., Belinska T. V. & Kushnir K.V. (2020) Vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii navchannia v konteksti vyvchennia dyryhentsko-khorovykh dystsyplin u vyshchii shkoli [The use of innovative learning technologies in the context of the study of conducting and choral disciplines in higher education]. *Naukovi zapysky*. Vinnytsia. Vol. 63. 123-128 s. URL : <https://drive.google.com/file/d/1Fjblekk76mJKAQic6YiG9X9hAdFjc-a4/view>. [in Ukrainian].
2. Havryliuk O. A. (2016) Metodychni aspekty orhanizatsii tvorchoi diialnosti na zaniattiakh muzychno-teoretychnykh dystsyplin u pedahohichnykh koledzhakh [Methodical aspects of the organization of creative activity at classes of music-theoretical disciplines in pedagogical colleges]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*. Vinnytsia. Vol. 46. 67-71 s. URL : vspu.net/sit/index.php/sit/issue/view/3. [in Ukrainian].
3. Hrinchenko T. (2020) Vykorystannia tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia u fakhovii pidhotovtsi maibutnoho vchytelia muzyky [The use of technology of critical thinking development in the professional training of a future music teacher]. *Naukovi zapysky BDPU*. Berdychiv. 223-232 s. URL : <https://pedagogy.bdpu.org/wp-content/uploads/2020/05/25.pdf>. [in Ukrainian].
4. Dotsenko S. O. (2016) Tekhnolohiia rozvytku krytychnoho myslennia yak zasib formuvannia tvorchykh zdibnostei uchniv pochatkovykh klasis [Technology of development of critical thinking as a means of forming creative abilities of primary school students]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. Zaporizhzhia. Vol. 48 (101). 277-286 s. [in Ukrainian].
5. Krouford A., Saul V., Metiuz S. & Makinster Dzh. (2006) Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv: naukovometodychni posibnyk dlia vchyteliv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Technologies for the development of students' critical thinking: a scientific and methodological manual for teachers of secondary schools]. Kyiv. 20 s. URL : <https://osvita.ua/doc/files/news/487/48780/KritichneView.pdf> [in Ukrainian].
6. Lipman M. (2006) Chym mozhe buty krytychne myslennia [What can be critical thinking]. *Visnyk prohram shkilnykh obminiv*. Vol. 27. 17-23 s. [in Ukrainian].
7. Romanova S. M. (2009) Rozvytok krytychnoho myslennia osobystosti yak problema suchasnoi osvity [Development of critical thinking of the individual as a problem of modern education]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu*. Kyiv. Vol. 2. 113-118 s. [in Ukrainian].
8. Teriaieva L. (2019) Zastosuvannia muzychnykh informatsiinykh tekhnolohii pry vyvchenni navchalnoi dystsypliny «khorove dyryhuvannia» [Application of musical information technologies in the study of the discipline «choral conducting»]. *Osvitolohichni dyskursy*. Kyiv. Vol. 1-2 (24-25). 272-285 s. [in Ukrainian].
9. Fedorchenko V. K. (2005) Rozvytok tvorchoho myslennia studentiv na individualnykh zaniattiakh z khorovoho dyryhuvannia [Development of creative thinking of students in individual classes in choral conducting]. URL : <http://studentam.net.ua/content/view/7385/97/2005> p. [in Ukrainian].
10. Bilozerska A., Kushnir K., Belinska T., Rastruba T. & Sizova N. (2021) Formation of a Developmental Environment of Professional Training of Future Music Teachers in the Ukrainian Educational Space. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. Vol. 13(2). 90-109 s. URL : <https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/412> .
11. Muzyka O., Lopatiuk Y., Belinska T., Belozerskaya A. & Shvets I. (2021) Modern aesthetic education and its further directions. *Linguistics and Culture Review*. Vol. 5 (S4). 12-21 s. URL : <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1537>

Bilozerska H. O., Sizova N. S., Kravtsova N. Ye., Kravchenko I. M. Technology of development of critical thinking of the future teacher-musician in choir conducting classes

The article highlights the problem of developing critical thinking of future music teachers in choral conducting classes in accordance with the requirements of modern education and, in particular, the concept of "New Ukrainian School". The problem in philosophical, psychological and pedagogical scientific sources is analyzed. It is determined that the issue of using technologies for the development of critical thinking in choral conducting classes in higher education institutions remains poorly researched. The main aspects of the technology of development of critical thinking of the future music teacher in choral conducting classes are substantiated. The essence of the concepts "critical thinking", "critical creative thinking" is considered. The key elements of critical thinking in scientific sources are studied. It is determined that the development of critical thinking of the future specialist is associated with the development of creativity and creative abilities of the individual. The peculiarities of the system of training future teachers in Ukraine and foreign educational institutions with approaches to teaching students to think critically are highlighted. It is determined that the optimal technology for the development of critical thinking of the future teacher-musician in choral conducting classes depends on special methodological tools, which include: the formation of cognitive interest; development of creative activity, self-analysis of their own activities by future professionals. The necessity of using motivational methods, individual-typological methods, application of musical information technologies, information-communication means, active cognitive, creative-interpretive activity is substantiated. It is determined that the use of the proposed methods and techniques for the development of critical thinking in choral conducting classes creates a need for self-education of future professionals. It is investigated that the effectiveness of the development of critical thinking of future music teachers in the class of choral conducting depends on the in-depth study of the psychological and individual capabilities of the student. Therefore, the direction of future research may be the search for non-standard approaches to solving this problem.

Key words: *music teacher, critical thinking, critical creative thinking, choral conducting, technology, development, methods, active work, creativity.*